

Dass

NOT

+

- 1) Walter de peregrina Cicero's
- 2) Jacob de ecclesiastica institutione libri ac sequentes ad primam cuiusq. 4 publicam utilitatem competende
- 3) Jacob de usu christi in amplificanda bibianaq. & literate providentia
- 4) Jacob de catholico usque ecclesiasticae doctrinae genere.
- 5) Jacob de singulari de cura scholae privatae libri, ex veterari genio nati.
- 6) Wahrmacher de discrimine inter preparationem euagelicam & euagelii de ueritate non.
- 7) Jacob de naturali theologia Cicero's sed: II
- 8) Jacob de naturali: theol. Cicero's sed: III. IV. V. VI.
- 9) Wagner de uisitatione, tante adhuc operis breuq. nondum manifestata.
- 10) Jacob de uisitatione ac praesentia, fidei ex casulo a M. Alfio Regulo edito. A. de Frisi libro excelsitate
- 11) Jacob de sacris uentibus ex exhortatione.
- 12) Jacob de hostibus uisitationis praequam amos uinculis
- 13) Kühnlich de grammaticis laetitia fide non saepe bona, ad S. B. Cappacium.
- 14) Wahrmacher de speculatio philosophiae, et theologiae uelutae. 2. p. 1. b. d.
- 15) Wahrmacher de toto fuitico. distict. philof.
- 16) Wahrmacher de uisitationis ueterari in sociali.
- 17) Prose de matris conjugante.
- 18) Wahrmacher de argumento theologico
- 19) Wahrmacher de oratione in Cicero's
- 20) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 21) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 22) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 23) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 24) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 25) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 26) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 27) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 28) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 29) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 30) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 31) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 32) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 33) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 34) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 35) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 36) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 37) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 38) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 39) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 40) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 41) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 42) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 43) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 44) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 45) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 46) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 47) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 48) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 49) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 50) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 51) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's
- 52) Wahrmacher de uisitatione ueterari in Cicero's

50. Borde de bonis angelis de his propi
54. Mary ad sternu Herodi 'EPT v. LX παιδ ημε του του.

Loca quae exponuntur sunt

nr 47 - Act. XIII. 31 - 38.

48 - Eph. V. 18 - 19.

51 - 2 Tim. II. 23.

2

M. IOANNIS PETRI MILLERI
SCHOLAE HELMSTADIENSIS RECTORIS

DE

SHOLASTICA INSTITVTIONE
BENE AC SAPIENTER AD PRIVATAM
CVIVSQVE ET PVBLICAM VTILI-
TATEM COMPONENTA

PROGRAMMA

AVSPICII CAVSSA EDITVM.

HELMSTADII

TYPIS EXSCRIBEBAT MICHAEL GVNTHER LEVCKART.

LECTVRIS

S.

Est sane in more positum, ut ii, quibus in academiis, aut in scholis litteras publice docendi provincia traditur, priusquam rite eam capiant, rationem, quam in illa administranda sequi volunt, paucis exponant. Maiorum hoc institutum satis per se iam commendatum, ego quidem omnium minime neglecturus, statui, quid de Scholarum ratione sentiam, tribus, quod aiunt, verbis iam explicare.

Atque ut hic quidem primo necessitatem et utilitatem institutionis puerilis aetatis collaudem, aut defendam multis verbis, necesse non est. (*) Quidni enim stipitem vocaueris

A 2

(*) Sunt v. e. inter elegantissimi MURETI orationes, tres in laudem litterarum aduersus quosdam earum vituperatores diſtae. v. pag. 11. 22. et 214. edit. Liſſ. Jac. Thomaeſii.

caueris hunc, cui rude et agreste lignum placuerit magis, quam affabre quidam sculptus ex eo Mercurius? Reddit demum auro et argento suum decus, quo reliquis metallis antecellunt, follers artificis manus, quae, nisi illa diu et varie tractauerit, scoriis ita deformata iacebunt semper, vix ut a lapide, aut ferro ignobili, ea discerneres. Quae, quo dicta sint, vt indicem, nemo a me sapiens requiret. Vnus enim quisque, etiam si Sphingem domi non habeat, ad hominem haec translata esse, nullo negotio intelliget. Quodsi enim siue formam corporis nostri, siue vires illius tantum spectes, parum certe nos aut nihil a reliquis differre animantibus, si autem ingenium et variarum artium ab eo inuentarum multitudinem, tum vero videbis, quam longissime distare: scilicet

Separat haec nos

*A grege mutorum, atque ideo venerabile soli
Sortiti ingenium, diuinorumque capaces,
Atque exercendis capiendisque artibus apti,
Sensum a caelesti demissum traximus arce.*

IVVEN. Sat. XV.

Nulla praeterea fides pietasque populis esset futura, nisi pura et perspicua rerum diuinarum cognitione imbuti emendarentur, iustique et aequi aeterna ac sancta iura scite describerentur. Quid multa? Nisi litterarum et artium multarum accesserit lumen, tantus huic orbi pulchritudinis inesse splendor haudquaquam videretur, paucissimique mortaliu[m] adspectu tam idoneae conformationis singulorum naturae vniuersae membrorum stupefcerent, nisi animi cultura sapientem, rustico acutiorem, magisque attentum tantarum rerum spectatorem, effecerit, et multo prudentius vtiis, eum docuerit. Sed mittamus omnes Erutos et Crassos
ad

ad Getas et Sarmatas, homines ipsis, quam nobis familiariores. At, quo me vestri amor, amabiles scientiae, quo vestrae me deliciae abripiere? Cum larvis videor et cum umbris depugnare. Quis enim vos unquam vituperavit? Aut quotusquisque est tam ab omni humanitate relictus pater, qui puerum bonae indolis non illico formandum magistro traderet? Scio, recordor.

At de eligendo tamen fingendi puerilis ingenii arte magne hodie, et arduam quidem, oriri quaestionem, memini: publicusne, an vero privatus magister eligatur potius? Hunc Caius, homo dives et gravis, illum Maevius anteferendum esse pronuntiat. Perplexam et odiosam litem Lectores, attendite. Eam vero quis dextre dirimet? Num egone forsitan? Caius intercedit, negatque, cuius res agatur, eum iudicis partes tueri posse. Quid ergo? Num obsoletum illud: *NON LIQVET* iterabimus? an vero libere feremus aequam sententiam? Ego quidem tantum mihi non sumerem. Saltem partes quasdam muneris doctoris simpliciter describam; qua perorata causa vos ipsi iudicetis, Lectores, velim, num hominis sit unius, his omnibus rebus satis facere? Sumemus autem pueros nostros, ut a natura sunt, nudos nimirum a scientia, hinc ad praeclara quaevis, illinc ad prava undecunque inuitatos, et, quibus rebus instruendi sint scientiisque ornandi, paucis, age, videbimus.

Principio id mihi concedi ab omnibus cuperem, non nobis, nec parentibus solis, sed reipublicae nos omnes nasci. Est autem respublica vastum quoddam corpus, tot membris, quot ciues habet, instructum, qui conformari omnes ita debent, prout convenientia id, et compagis totius proportio, ac firmitas constans requirit. Illud vero dispicere, certe non privatae, sed publicae est prudentiae. Qua

in re, vt in aliis multis, magno nobis opere laudanda est sapientia Lacedaemoniorum. (*) Hi enim, vt cuiusque liberos reipublicae progeniem existimabant esse, ita eos etiam publice formari satis omnino perspecte providebant. Quod quidem consilium cum ipsa huius ciuitatis prospera et aequabilis, quam diu legibus hisce utebatur, fortuna laudauerit, non est, quod ei nunc parentemus. Est, est eorum, qui pro salute publica euigilant, dare operam, vt succrescens ciuitas quam optime erudiatur, variaeque tot ingeniorum facultates et voluntates ad vnam omnes normam

(*) PLUTARCHVS in *Lycurgo*. Οὐδὲ ἐξῆν ἐκάσῳ τρέφειν, εἰδὲ παιδεύειν ὡς ἐβόλετο τὸν υἱόν, ἀλλὰ πάντα ἐκ τοῦ ταειῆς γενομένου παραλαμβάνων αὐτός (scilicet ὁ Παιδονόμος) εἰς ἀγέλας καταλόχιζε, καὶ συνόμοις ποιῶν καὶ συντρόφους μετ' ἀλλήλων εἰδίξε συμπόιησιν καὶ σχολάζειν. Non poterat quisquam pro arbitrio suo alere vel instituire filium: sed omnes vt septimum annum excesserunt, centuriani ipse Paedonomus, (qui instituendis et regendis pueris publice erat praefectus) in classes, parique libertate, vnoque contubernio colludere inter se et studiis vacare docuit. De Paedonomis et Harmostis, vt et de vniuersa hac Laconica iuuentutis institutione, curate post XENOPHONTEM L. de Lacedaemoniorum republica c. IV. (edit. Leunclauii pag. margin. 676.) agunt NICOL. CRAGIUS de Republica Lacedaemoniorum L. IV. p. 150. seqq. edit. Batav. 1670. et Patruus omni pietate nostra dignissimus, M. JO. PE. MILLER, Prof. et Bibliothec. Vlm. in Dissert. de Παιδαγωγίᾳ veterum Graecorum Lipsiae quondam editis. Ceterum laudat scholas publicas QVINCTILIANVS in *Instit. Orat.* L. I. c. II. et quis non? Ex aduersario parte vituperant multi, non Hobbesii tantum, sed quod grauius est, Melanchthones, Seckendorffii, alii. Aegre ferunt inprimis, non nisi profanos auctores terendo (quae nunc quidem fere vana est querela) pretiosissimum tempus consumi, negligi morum probitatem et elegantiam cet. vid. hac de re dextre disputantem et erudite D. REINHARDVM in *Miscell. Lips.* Tom. XII. p. 235. vsque ad p. 389. inprimis vero p. 343. Digna vero lectu quam maxime

mam mature dirigantur. Est praecipuum magistratus munus, eos prouide deligere, quibus mollia ingenia, ea forma, quam publica res postulat, tempestiue induenda, tuto concedantur.

His igitur a me stabilitis in eo nunc totus ero, vt, *qua ratione conformari debeat, cum ad cuiusque singularem, tum vero etiam ad publicam omnium utilitatem, scholastica institutio*, breuiter exponam. Non omnia, sed pauca tantum, attingam. Illud enim, ab homine, variis nouisque rebus distracto, requirere, paullo iniquius esse videretur. Mentem potius bonam et animum docilem significasse, erit satis, aequos apud iudices, excusasse. Sed redeamus in viam. Vt autem ordine incedamus, commodum videtur, ipsa studia, eorumque alumnos, in tres veluti cateruas dispersere. *Primum* quidem eas oculis disciplinas subiiciemus, quae omnibus temporibus et pueris singulis accommodatae atque necessariae sunt. His lustratis, ea *deinde* studia proprius considerabimus, quae saeculi genius postulat. A quibus *denique* ad illa deueniemus, quae omnium quidem temporum, at non omnium aequae hominum habebuntur.

Simus

maxime sunt, quae subtilis ingenii vir I. P. de CROYSAZ in *Traité de l'Education des Enfans Tome I. Chap. IV. p. 361. des instructions publiques* in medium profert. Ex quo, LUTHERO, ERASMO, SA-DOLETO, STYRMIO, BARLAEO, RICHERIO, FENELONIO, LOCKIO, ROLLINO, FLEVRIO, aliisque, quorum loca ille saepe, quasi interpretes testesque, excitat, multa huc transcribere potuisssem, quae ornare tenuem hunc ingenii mei foetum potuissent, et reddere firmiorem. Monstrauit mihi etiam Patronus demisse colendus, in via. librum, qui inscribitur: *de ratione studii, deque vita iuuentutis instituenda, opuscula diuersorum auctorum, perquam erudita* Basl. MDXLI. 8. Plura, qui dederet, petat ex iis, quos *ῥῶν ἐν ἀγίοις* BVDDVS laudat in *eruditiss. op. Isegoe* L. I. c. III. §. XX. p. 62. sq. et Ven. WALCHIVS in *Lex. Philosoph.* voc. *Schule*.

Simus autem in verbis diuisioneque faciles, et potius operam dabimus, vt de re ipsa inter nos conueniat.

Primo loco ea placuit studia ponere, *quae nullo tempore negligere cuiquam mortalium liberum est.* Ea vero sunt illa, quae ex ipsa hominis notione sua sponte fluunt. Quid enim est, quaesumus, homo, si eum cum reliquis creatis rebus consideratus contenderis? Est reliquarum profecto omnium excellentissima, et illustribus multis diuinæ pulcritudinis signis, dotata natura, quae gaudet mirifica potestate intelligendi, et quid in rebus ceteris veri boniue in se, vi sollerter perspiciendi. Ecquid vero vidisse saltem conduceret? Iuncta est illi virtuti in homine alia, nimirum ea, qua verum et bonum appetit, sensuque illius impensius delectatur; quaque abhorret a falso, et a re omni, quae mala ipsi videtur, immo maius bonum maximopere minori anteferre consuevit; factus est solus praeterea, ad colendam cum sui similibus societatem. Et, quod praecipuum est sane, admirandum hoc opificium immortali mente regitur, cuius sensus siue grati illi sint, siue ingrati, nunquam tamen intermoriuntur. Magna in vno hominione molimina! magnus apparatus! Ingentes vero hos sumus, qui sine grauiori causa a summa conditoris sapientia factos dixerit, nae eum parum sibi ipsi constare oportet. Absit a nobis hoc, et id absit quam longissime, vt abiectius de DEO O. M., quam de sapiente homine, quiddam sentiamus. Paucis dicam quod res est: vnus mortalium quisque ita a natura instructus est, vt diuini auctoris maiestatem, animo, quantumcunque potest, capiat, totaque vitae ratione exprimat; nec vllus est, quem indulgentissimus generis nostri parens felicitatis summae participem fieri non velit.

Haec

Haec quum omnibus communia sint iura, tria iam efficiemus ex his, quae attulimus. *Primum*, omnes illas humani ingenii dotes, non solum memoriam, quod a multis fit perperam, tempestiua cultura exornandas esse; *Secundum*: omnibus omnino hominibus, iisque teneris adhuc, hoc, quidquid est vel officii vel beneficii tribuendum esse summa fide, et in scholis id quidem publicis: *Tertium*: praeparanda esse ad colendam societatem mollia ingenia. Iam quaenam illa sint studia, nulli obscurum est. Sunt vero haec omnia fere, quae de DEO O. M., de hominis mente perficienda, de mutuis hominum inter se officiis, et denique de iis omnibus praecipunt, quae ad felicitatem cum hominum singulorum, tum societate quadam inter se coniunctorum, pertinent, et scitu quam maxime necessaria sunt. Num artis vocabulis eas disciplinas adornabo? Nostis Theologiae et Philosophiae partes, non ignoratis linguas.

Praeclaras istas, quas modo commemoravi, mentis facultates, nobiscum omnes adferimus, at, quod funesto humani generis malo accidit, mirum in modum depravatas ac deformatas. Neque tamen parcunt in tanta calamitate nostra aetati tenellae, natu nobis maiores, eo in nos iniquiores, quod parvas mali intestini vires per ea amplificant, quae ipsi quotidie in se ipsis sentiunt, morbum difficilem inexpugnabilemque reddere. Infusurra nobis nutricula errorum cum cantilenis, quibus vel delectare, vel terrere flexile ingenium, didicit. Cum pleraque omnium facillime imitamur, pessima persaepe exempla habemus. Quantum insit in rebus creatis, quibus cingimur, ad voluptatis in nobis sensum excitandum, sat cito discimus; at, quantum faciant ad venerationem pietatemque in summum numen, aut

B

cui

cui vsui illae sint mortalium generi, vix vnus et item alter docetur puer. Quid cunctamur igitur? Quid deliberando tempus, quid salutem negligimus? Aeger est tuus filius, ipsaque in mora satis iam periculi inest. Trade, heus, pia mater, puerum medicis, qui malum pellant suis sedibus, et hominem sibi ipsi similiorem denuo reddant.

Remedia vero, omnibus hominibus, et puerili inprimis aetati accommodata quum circumspicimus, quae ad corrigenda haec vitia naturae aptior sit atque efficacior medicina, praeter sanctissimam IESU CHRISTI, domini nostri, disciplinam, alia omnino nulla est. Innititur enim illa, vt scimus, rebus a gloriosissimo Sotere in salutem generis humani gestis. Illae a diuinis historicis facili et plano dicendi genere perscriptae sunt, atque ita instructae, vt ipsa simplicitate sua diuinus earum splendor magnifice eleuetur. Explicemus ergo statim *historias sacras* tenellis nostris, bono suo curiosis, et auidae ipsorum memoriae concedamus. (*) Qua quidem ratione cum et vernaculae linguae, et rerum multarum cognitione perfecerit, attentiorque ad res vtilis fuerit redditus Timotheus noster, pedem cum ipso promouebimus, et praecepta primum ea, quae *mores* formant, deinde illa, quae CHRISTVS fidelibus suis *credenda* proposuit, ex sacris historiis collecta, puerulis attemperemus. Sufficient illa, vt opinor, ad veram et solidam pietatem animo instillandam. Qua quidem pietate vt totus perfundatur, et optandum est maxime, et summo quoque studio enitendum. Utendum enim ea est aetate, quae nec tot mala

(*) Gallorum hoc maxime prudens est consilium. FENELONII inprimis, et FLEURY, cuius notus est *Catechisme historique contenant en abrégé l'histoire Sainte, et la doctrine chrétienne*, à Paris 1683. in 12, at pro dolor multo est loto romanensi corruptus.

mala vidit exempla, quot eorum, qui longius in via iam progressi sunt, nec totidem tamque fortibus cupiditatibus exagitur. Est vero *pietas*, quae omnium prima occupare animum nostrum debet, non austera certe, nec tristes facies, sed hilare ad morum innocentiam et omne virtutis decus inuitans boni rectique studium. Atris pinget coloribus vitii deformitatem inueni, virtutem e contrario suavi oratione commenda; perhorrescet haud dubie puer tetram istius monstri faciem, huius vero forma admirabile in eo sui amores excitabit. *VI DEI* creatoris et vniuersarum rerum conseruatoris, Saluatoris item O. M. beneficia in diuinis historiis proponuntur, ita illa identidem inculca; quod si fiat, diuina ille gratia excitatus, incredibilem parentis optimi fratrisque sui amorem certissime amabit.

Pietate emollitum et praeparatum iam habes discipulum, habes obedientem et rebus arduis non mediocriter initiatum. Tum vero tutius te sequetur ad altiora ducem. Iam in Latium Gracciamque cum ipso migrandum est. Scio equidem, multos in ludis nostris inueniri, qui vitae postea genus eligunt, quod *Romanorum et Graecorum prisca lingua* carere potest, at quum necessaria illa saltem sit, et non nisi sensim sensimque addiscatur, necesse est, vt mature puerorum memoria, multis nondum rebus repleta, ea instruat. Hanc vero vix per decennium in scholis capi a pueris, etiamsi omne tempus ferme inculcanda illa consumatur, mirari multos et grauiter conqueri, in vulgus est notum. Non excusasse, non imminuisse, quod fieri vtique posset, hoc quidquid est vitii, sed sustulisse illud; quantum fieri potest, iuuabit. (*) Commendant autem viri prudentes

B 2

tes

(*) Fuerunt multi, qui laborem addiscendae linguae latinae pueris faciliorem reddere, varia arte, studuerunt. Vidi v. c. Guelserbyti, in
iti-

tes et scholasticarum rerum inprimis periti, inter quos Excell. GESNERVM honoris caussa nominasse sufficiet, sacras illas HVBNERI historias, Castellionis verbis, ex vernacula in latinam linguam translatas, aut D. epistolas IOANNIS, cum pueris tractandas. Quod eorum consilium, miror, nostra aetate sequutos nondum omnes fuisse. Explicare contra germanicis vocibus iubetur iuuenis eos libros, qui, cum pleni sint rerum, ob temporum rationem, peregrina instituta, et veterem bellandi rationem, difficilium, aegre a viro intelliguntur, easque ex illis phrasas anxie discere, quae iis rebus et studiis, quae nunc maxime inter nos florent, minus esse idoneae videntur. Voces singulas vel e Lexico quodam ignobili vndiquaque et laboriose conquirere, vel ex libro, in quo naturae nullus, sed alphabeti tantum ordo seruatur, memoriae mandare, magno sudoris dispendio cogitur. Quae enim, amabo te, quae cognatio est, qua sua sponte puer ad similem priori vocem cogitatione feratur, inter haec v. c. vocabula; *a, ab, abacus, abdomen, abies, abstemius, accipiter, ac, aceo*. cetera. At tu in manus ipsi libellum trade, in quo vel fabulae narrantur, vt PHAEDRVM aut CAMERARIVM, vel historiae, quae inter homines, non principes quidem aut heroas, sed tales, quales nos sumus, contigerunt, et quorum mores facile ad nostros applicari possunt, tum illud sane negotio nullo obtinebis, vt non verborum modo et integrae orationis sensum

itinere, LAMBERTI THOMAE SCHENCKELII DVSVILVII *Methodum*, seu Declarationem, in specie, quomodo Latina lingua sex mensium spatio doceri et ab adolescentibus octodecim aut plurium annorum possit addisci. Argentor. 1619. Quodnam vero ipsum sit auctoris consilium, nescio, id tamen probe scio, eiusmodi libros magis bibliopolarum, quam discipulorum, esse compendia.

sum assequatur, sed ut ad quaestiones quoque, ex iis propositas, latinis verbis respondere tiro incipiat.

Hac via, spero, mirum in modum proficiet discipulus, atque ita quidem proficiet, ut ipsa itineris suaui- tate ad monumenta veterum perlustranda incitetur. Quum vero non multa, sed multum legisse, in omnibus autem veris optima elegisse, tantum iuuet, causam ego quidem non video, quare non vnus v. c. CICERO, atque ex Poetis VIRGILIUS, aut HORATIUS, in exemplum adolescentibus proponantur, in quod subinde imperturbati intueantur. Iungatur his vnus et item alter ex probatissimis historicis. Atque hi pauci, si recte explicentur, si, quae subiectae sint verbis notiones, ostendatur, venter orationis atque reliquae virtutes omnes sigillatim si ob oculos ponantur, aut totus ego fallor, aut fatius est, vnum eundemque optimum elegisse ducem, quam modo hunc, modo illum adsciscere, et nouam in dies formam, veteri subinde deleta, ingenio inducere; ex qua mutatione crebra inconstans illud et inconditum dicendi genus enascitur. (*) Graecam linguam eadem ratione addiscendam esse, puro. Quare non est, quod de ea sigillatim hic praecipiam.

Inter haec studia, vellem, ut iuuenis, quasi aliud agendo, in *Philosophiae* consuetudinem pertrahatur. Et quidni illud quam commodissime fieret? Sunt enim in libris veterum, quos laudavi, sexcenta loca, ex omni Philosophia deprompta. Habes praecepta, quae ad mores perti-

B 3 nent,

(*) Dignus est, qui hic consulatur IO. LOCKIUS, Philosophus subtilissimus, dans ses *Nouvelles Instructions pour l'Education des Enfants* à Amsterdam. 1699. in 8. §. 167. p. m. 380. Vtramque in omni institutione facit paginam regulam, quam CRYSAZIVS d. l. p. 264. in hanc rem affert: - - - *Au contraire, moins de peine pour les enfans, et avec moins de fatigue et plus de progrès, voilà ce qu'on doit toujours avoir en vûe.*

nent, habes ratiocinia vera et falsa. Siste gradum, si forte illustri quidam locus se offerat oculis. Normam, cui vel respondet dictum aliquod, vel vnde illud deflectitur, plano et trito sermone tuis expone; deduc eos ad limpidos castoque humanae cognitionis fontes, e quibus omne verum pulchrumque manat; quos si semel nouerint, alia occasione ad haec ipsos principia reuerti iube, et, num aliquid vel verius, vel inconcinnius sit dictum, suo Marte inuestigare. Tantum enim interest hominem inter atque psittacum: hic enim voces solum, ille et voces, et res vna ipsis subiectas addiscit.

Quo facto, nihil obstat, quo minus ipsis Philosophiae sacris, satis iam exercitatus adolescens suo iure initietur. Hic vero sententiarum diuortium metuo. Sunt enim, quibus omne Philosophiae studium adeo exosum est, vt iuuenes suos ab illa haud secus, atque a monstro bicipiti, retrahere cernantur. Sunt alii, qui in academiis demum res tam difficiles et ab externis sensibus remotas, verbo, sapientum mysteria, recludere iuuenibus, nobis suadent. Hos, modo a voce illis odiosa abstineamus, facile meos faciam. Ipsi enim hi viri animum nostrum suis esse morbis liberandum dicunt, nec errorum plenos se doctores esse, vlli concedent. Quid? num ipse, quem merito in oculis ferunt, Romanus Consul, num insanit quaeeso ille, num errat, aut labitur? Minime gentium. Pulchre is, et omnes cogitant, scribunt venuste, loquuntur decore. Regulas ergo certas sequuntur (si quidem inest in omni venustate quidam ordo atque constantia); has autem nostris iuuenibus mature explicandas esse, statuimus. Quid ergo, amabo te, mali admisimus? Voce, quae illis non placet, vti sumus. Illorum vero consilium, qui academiis Philosophiae studium vindicant, caue, ita interpreteris, ac si id vellent, ignorare, labi, errare, liberum esse hominibus nostris, vsque dum e schola in academiam commigrabunt.

bunt. Paucis tantum in schola philosophandum esse, grauitermomentumque ab omnibus abstrusis, difficilibus et altioris indaginis quaestionibus. Bene omnino et sapienter *non scholae, sed vitae discendum esse*, praecipunt. Prima itaque tantum Philosophiae praecepta humeris imponi debent imberbis iuuenis, ea scilicet, e quibus plurimae res sine ambagibus explicantur, et quae sufficiunt, vt ab erroribus sibi mature caueat, in re quauis verum ipse cernat, et, quatenam causae sint rerum earum, quae in amplissimo naturae theatro quotidie spectantur, ocuis perspiciat; praeterea, vt nunquam ex eo, nisi vacuus vano metu, et diuiniae maiestatis veneratione plenus, haud secus atque ex sanctuario, exeat; vt, quae sibi et aliis debet, officia, mature intelligat; denique, vt omnes vitae actus, et quasi rotam fabulam, prudenter agere adsuecat.

Seueriora haec studia qua iucundius et vtilius temperentur, praeter *Historiam, Geographiam, Antiquitates*, et *Mythologiam*, nulla forte alia disciplina reperietur. At, vbi has nostris enarramus, meminerimus, Philosophos nos audire, quibus hae dapes sale conditae, id est, interposita interdum rerum ipsarum diiudicatione apponendae sunt. Hem! *dicendi et poemata condendi artis*, oblitus fere videor. At suo, qui ipsis conuenit, loco, Musas mansuetiores considerare hic iubeo. Habet enim nunc adolescens, de quo conscribat aliquid, aut copiose dicat. Idonea rebus verba didicit, et, quae ordinis et pulchri natura sit, perspexit (*).

Qua

(*) *Le pauvre Enfant*, LOCKIUS argute satis d. l. p. m. 386. §. CLXXI. inquit, qui n'a aucune connoissance des choses, dont il doit parler, (ce qui ne s'acquiert qu'avec le tems et à force de reflexion,) est obligé de mettre son Esprit à la torture pour trouver quelque chose à dire sur un sujet qui luy est entièrement inconnu, en quoi l'on peut dire, que les Maîtres traitent les Enfans d'une manière à peu près aussi tyrannique que

Qua exercitatione tantum accedet roboris animo iuuenis, vt iam illorum quoque vim argumentorum, quae veram et diuinam esse Religionem Christianam euincunt, plenius perspiciat, ita quidem, vt, si diuina accefferit fides, non facile metuendum sit, fore, vt vel astutia, vel impietate saeculi, capiatur (*).

Supra medio loco *illa studia* constituimus, quae cuique saeculo maxime in deliciis sunt, et in laude magna ponuntur. Prudentiae est, quia ciuis es litterariae reipublicae, ad leges illius atque mores te componere, si quidem placere, et reliquam tuam doctrinam ornatorem, multoque amabiliorum reddere volueris. Quodsi enim eorum sollertiam, qui eam, quae plerisque ciuibus in pilei aut calceorum figura, quae in crinibus, ac reliquo corporis habitu, arridet forma, confectantur, nec tam suum, quam publicum iudicium in minutis rebus sequuntur, sua igitur laude non priuamus; quanto maiori dignos iudicare eos debebimus, qui illa maxime studia excolunt, quae omnium iudicio pulchra, et praestabiliora ceteris habentur. Dandum est aliquid in rebus minime malis genio saeculi. Erat, vt hoc vtar, ante saeculum dimidium homo obsoletus, et ad Cascos Bardosque relegandus, is, qui historiae litterariae sic expertus erat, vt sexcenta hominum doctorum semidoctorumque incognita nunc nobis nomina, *Azpicuetarum, Aristizavaliorum,*
Valen-

que Pharaon traita les Israelites, en leur ordonnant, pour ainsi dire, de faire des brigues, avant que d'auoir des materiaux. rel.

(*) Cui instituto inseruiunt OSTERWALDI et SAVRINI *Catechismi*, in vernaculam translati. At sunt in huius libro quaedam reformati coetus placita, tanto studio tantaque arte exposita, vt non facile inueni, parum exercitato, eum traderem. Hoc tamen non obstat, quo minus sapiens et pius praeceptor eo, magno discentium emolumento, vti queat.

Valenzuelarum, rel. digitis dinumerare non potuerit; aut, cum librum euoluisset nullum, dirimere e vestigio nesciuerit capitatem illam de patria *Val. Weigelii*, de auia *Mercurialis* aut *Cardani*, de uxore *Lamp. Alardi*, de nomine matris lepidi *Taubmanni*, quaestiunculam. Quae uero hodie studia in hoc orbe nostro, (qui series est rerum succedentium sibi et mutabilium omnium) principatum teneant, arbitror, neminem, nisi hominem *Diogene Cynico* obscuriorem, ignorare. Est quidem inter seueriores disciplinas quaedam, in quam totum incumbere prae reliquis oportet illum, qui in eo ordine eruditum non infimum semper locum tueri velit: at sunt tamen alia quaedam uicissim studia, in quibus excellere *Theologum*, *Iureconsultum* et *Medicum* decet. Dubito, an non maiori iure *Metaphysicae*, quam *uniuersae Philosophiae*, primas commode hic dare queam. Nulla enim ferme aetas tam barbara fuit, ut a *Philosophia* prorsus abhorruerint ii etiam, qui quasi lumina ex mediis tenebris emicauerunt. At ingentes experta est ipsius ditio uicissitudines. Quae uero hodie regiminis forma sit, nec futor fere, solito callidior, ignorat. *Elegantiores* praeterea litteras, quae ingenii maxime aciem requirunt, ceterisque studiis clarissimum affundunt lumen, meritis et ornamentis hominum nostrorum accensere, non iniqui prorsus indices, potest, non dubitabunt. Refero hac etiam maiorum gentium linguas, et nostrae uernaculae culturam. Cuncta autem haec humanitatis studia in ludis minime negligenda esse, ex eo satis iam patet, quod nostrae scholae quasi officinae ingeniorum sint, in quibus artificum manu tam diu poliuntur ea, donec formam adeptam iustam, et in publico loco constituta, placere omnibus possunt, et inseruire iucundius.

Reliquum est, ut pauca pro instituto nostro, de tertio genere studiorum, eo scilicet, quod certis hominibus tantum prodest, adiciamus. Iam, cum quatuor omnino sint tribus, in quas gens omnis erudita dispesci potest. (*Facultates* vulgo appellamus) istud quidem e priuata cuiusque re atque publica esset futurum, ut quisque statim in scholis in istis studiis maxime exercitaretur, quae discipulum aptiorem magistris traderent iis, qui illas principes disciplinas plenius eum edocebunt. Futurus artifex v. c. facilius caret elegantiss

C.

latinae

latinae linguae, quam praeceptis mechanicis. Quid dialectus Grae-
ca, quid oratoria ad me? futurum mercatorem quaerere ex me au-
dio. Non nocent, ego quidem respondeo: at parum satisfacio bo-
no ratiocinatori et homini quaestus iam pleno. Quid igitur? Num
in schola quidpiam tractandum, quod vsu suo careat, aut, num agris
fucci adhuc plenis, semina sunt committenda, quae aut nullos fru-
ctus, aut tenues saltem efferant? Nonne potius e schola, tamquam
ex equo Troiano, prodire in rempublicam debent, qui eidem vel
doctrina sua, vel arte aliquando profint? Ex his autem angustiis qua
erumpam, expedita via est. Tractanda sunt ea studia, quae omni-
bus necessaria sunt et vtilia, in publicis horis; quae temporis tantum
accommodata censentur, in priuatis; reliqua aut in gymnasiis aca-
demicis, ipsisque academiis, aut in artificum opificumque tabernis
discenda erunt. Sic aliis quoque, bene de ingenii merendi locum
facimus, sic in alienam messem non involasse, sic maiores nobis,
in vmbis nostris, spiritus fumfisse, nulli videbimur.

Pauca haec non eo fine a me in chartam coniecta sunt, vt
me omnem institutionis scholasticae ambitum descripsisse, et pagellis
paucis complexum fuisse, credam. Id enim si voluisssem efficere,
minus certe aptum tempus imprudens elegisssem. Id tantum velim
ex rudi hac tabula legant, qui volent, me aliis studiis et rebus ma-
gna ex parte huc vsque deditum, et in Academia, quae Goettingae
florete, affixum, nunquam profusus a schola ita alienum fuisse, vt non
saepissime ad eam cogitatione reuersus, quid e re illius sit, excutere
instituissem. Videant praeterea cordatiores, num quid maius ego de ea
statuere queam, si eam seminarium, et quasi fundamentum salutis
publicae existimem. Sint vilia aliis, sint tenuia, leuia sint haec om-
nia, quae ad scholas pertinent, per me licet; ego vero, quam
grauia illa sint, quo magis cogito, tanto fortius sentio. Siquidem
non leuis omnino res est, ea in fidem accipere, quae deo pretio-
sissima, ac hominibus carissima, habentur, et ea quidem conditione
accipere, vt meliora inde et ornatiore efficiantur. Pessime olim no-
bis eueniet, si nostra culpa tam cara cuique pignora detrimenti ali-
quid capiant, aut, si vel negligentia, vel mala fide, hominum pro-
borum de naeuis scholarum publicarum querelas nutriamus et auge-
amus.

anus. Sit tenuis ille grex (etsi mihi carissimus,) quem ad scientiarum et virtutis sacra manuducere debemus; mediocris sit parua familia, cui nos regundae praeficimur, quis nescit, et in minimis, sine quibus magna non fiunt, fidem maximam requiri; aut quis negat, maius imminere in florente iuuenum aetate erroris periculum, quod error annis augetur, et cum corpore maiores identidem vires etiam ipse acquirit? Quare, dum in summam illam fidelitatem, qua DEI hominumque amantissimus Seruator, in omni muneris parte versatus est, et in sanctam illam et amabilissimam longe cum iuuentute conuersationem, tamquam in exemplar, intentis oculis intueor; dum illius immortalia erga genus mortalium merita cogito; dum illum diem, in quo ad praecepta et exemplum IESU CHRISTI ratio aliquando reddenda erit, tamquam praesentem oculis iam adspicio; tum vero omnia mihi excitanda, DEVMque O. M. in partem muneris trahendum mihi esse, intelligo.

Secundum haec, sub oculis patriae Patris indulgentissimi, SERENISSIMI CAROLI (quem DEVS amet!) Principis magni, pii, felicitis in his felicissimis versari terris quemcunque, qui munere quodam fungitur, cogito, cuius ad sacrum venerandumque exemplum, pro suo quisque modulo, componere se debet, si non profusus indignus nec ingratus reipublicae optimae ciuis haberi velit. Sit modo saluus Princeps sapientissimus, cuius salute salus publica continetur, et cuius spiritus omne hoc corpus fouet, gubernat, ac tuetur incolume. Iubeat dominus terrarum, DEVS, vt tam benefici fideris occasus quam longissime remotus sit ab ortu illius. Quid enim maiori cum contentione omnes optaremus, quam vt ille, quem non vt ducem tantum ad felicitatem, sed vt diuum quemdam tutelarem optimus ciuium quisque suspicit, a communibus fati legibus eximeretur; atque, cuius immortalia merita et facta praedicantur, immortalis ille etiam patriae pater, congratulantibus bonis omnibus, existeret?

Reliquum est, vt Illustri huius vrbis Senatui, deuenerandis Scholarchis, gratum animum, pietatemque et obseruantiam publice spondeam. Atque hic non illud a me requiri intelligo, vt, quam bene ipse officium hoc mente complectar, verbisque illud pulcherrimis describere queam, significem, sed id potius, vt totus sum in praefanda

standa fide atque in colendo succrescentis ciuitatis agro; id enim fecisse, (faciam autem DEO vna mecum operante) Patribus huius ciuitatis conscriptis non ingratum me praestitisse fuerit. At, quando ipsis deuinctissimus priuato quoque sim officio, fauore scilicet illorum exornatus, operam omnem adhibebo, vt, vel eo etiam nomine digniorem me in dies insigni eorum beniuolentia reddam. Et quid multa? Nec sanctiori ego vlla, nec humana disciplina vel mediocriter emollitus essem, nisi ipsis illorum egregiis studiis meritisque insignibus atque exemplis, ad praeclara quaeuis euocatus, excitarer, et ad merendum optime, extimularer.

Trahit me iam veneratio atque amor ad Collegas exoptatissimos. Inter quos conspicio viros, graues annis et meritis, eo iam laudis esse prouectos, quo, vt ipse aliquando perueniam, et optandum maxime, et summa quaue contentione enitendum mihi erit. Qui vt porro prudentia atque mutuo me adiuuare studio et amore, beniuole velint, per communis scholae nostrae salutem, qua nihil nobis antiquius est, eos obtestor. Ea scholae salus sacrum sit illud signum, quod nos cuncti sequemur, ea vel sola coniunget fortius animos nostros, quam cognatio et consuetudo vetus; si quidem, quia nos omnes hanc reipublicae sobolem certatim amamus, cum oculi nostri, nostrae curae, vota, labores, et, vt verbo dicam, omnia nostra studia in hac vnice defixa sunt, tum vero ita mentes nostrae vniantur necesse est, vt non nisi forma et corpore disiuncti esse videamur, a deo iisdem mouebimur et agitabimur amoribus, iisdemque desiderijs et oblectationibus, quasi spiritus in nobis omnibus vnus esset. Tum vere dicetur illud de hac schola, quod olim TULLIUS de patria dixit, *omnes omnium caritates vna complexa est.*

Denique, si id nunc promisero, me in hac optima ciuitate, et eruditissimorum honestissimorumque virorum domicilio, omni obseruantia et studio culturum perpetuo omnes bonos esse, nihil profecto fecero, quod non sua sponte vnus quisque ab homine expectauerit, qui, vnam esse familiam ciuitatem et virorum optimorum coetum, reputat, cui quidem iungi felicitas, placere autem velle, summa iam laus est.

Faxit DEVS O. M., vt omnia nostra studia in sanctissimi nominis sui gloriam, et salutem hominum multorum cedant. Dab. Helmstadii a. d. xxv. Sept. A. O. R. S. cIoCcccl.

00 A 6427

ULB Halle
002 927 292

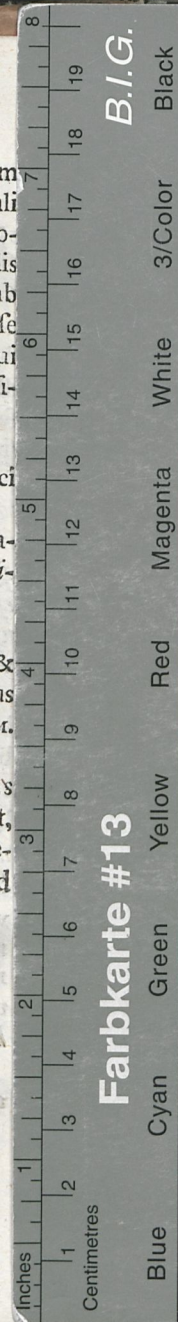
3

0018

R

Farbkarte #13

B.I.G.

M. IOANNIS PETRI MILLERI
SCHOLAE HELMSTADIENSIS RECTORIS

DE

OLASTICA INSTITVTIONE
NE AC SAPIENTER AD PRIVATAM
CVIVSQUE ET PVBLICAM VTILI-
TATEM COMPONENTA

PROGRAMMA

AVSPICII CAVSSA EDITVM.

HELMSTADII

PIS EXSCRIBEbat MICHAEL GVNTHER LEVCKART.